

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

УДК 340.12

Т. З. Гарасимів

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ СОЦІАЛЬНОГО ТИПУ ОСОБИСТОСТІ

У статті розкрито суспільно-історичну природу особистості, її становлення та розвитку шляхом індивідуалізації та актуалізації суспільних відносин показані шляхи соціалізації особистості, як в історичному, так і в сучасному контексті, висвітлено основні проблеми становлення особистості через призму трактування представниками окремих соціологічних шкіл і напрямків з урахуванням філософської традиції розгляду людини.

Ключові слова: *людина, особистість, індивідуальність, соціоприродні детермінанти формування людини, цивілізаційна парадигма.*

Постановка проблеми. Основні проблеми становлення особистості у різні часи по-різному трактувалися представниками окремих соціологічних шкіл і напрямків з урахуванням філософської традиції розгляду людини.

У сучасній науковій літературі, що пояснює такі поняття, як «людина» та «особистість», розглядаються ще два поняття «індивід» та «індивідуальність». Отже, «людина» – поняття найбільш загальне, родове, яке вказує на приналежність до роду людського, що знаходить свій вияв у назві «*homo sapiens*», або «людина розумна». «Індивід» розуміється як окрема, конкретна людина, як одиничний представник людського роду (підкреслюються передусім біологічні характеристики людини). Термін «індивідуальність» означає те «особливе і специфічне, що вирізняє одну людину з-поміж інших, включно з її природними і соціальними, фізіологічними і психічними, успадкованими і набутими якостями» [15, с. 13]. Поняття «особистість» вводиться для виділення (акцентування) неприродної (соціальної) сутності людини та індивіда. Людина у цьому аспекті є носієм соціальних якостей і рис, певне поєднання яких і визначає її як особистість, і саме в цьому розумінні людина є висхідним, окремо взятим елементом соціальної структури, а особистість особливою соціологічною категорією.

У межах загального соціологічного підходу об'єднано низку концептуальних підходів до розуміння особистості, тому, не розкриваючи змісту вітчизняних концепцій «особистості», відзначимо їх групування за двома основними напрямками: інтраіндивідуальним, що зосереджується на вивченні типових рис, установок і якостей людини; інтеріндивідуальним (міжособистісним), в якому головний акцент робиться на дослідженні закономірностей міжособистісних стосунків людей під час виконання ними різних соціальних ролей. До речі, в сучасній вітчизняній соціології спостерігається тенденція до об'єднання інтра- та інтер-індивідуального. Це створює сприятливі передумови для соціального моделювання особистості, прогнозування тенденцій розвитку взаємодії особистості та суспільства [1, с. 50-52].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Головним соціальним процесом, унаслідок якого індивід стає особистістю і через який здійснюється взаємодія між особистістю та суспільством, є соціалізація. До сучасних моделей соціалізації належать: психоаналітична або «особистісного контролю» (З. Фрейд), «рольового

тренінгу» (Т. Парсонс), «соціального навчання» (Дж. Доллард, Б. Скіннер), «міжособистісного спілкування» (Ч. Кулі, Дж. Мід), «конгнітивна» (Л. Кольберг, Ж. Піаже), «гуманістична» (А. Маслоу, К. Роджерс), «інкультурації» (Ф. Боас, В. Малиновський), «еволюційна» (Е. Еріксон), «адаптивно-розвиваюча» (М. Лукашевич), «політична» (Д. Ольшанський, Б. Кухта).

Виклад основного матеріалу. Кожна модель соціалізації особистості передбачає свій підхід до розуміння та визначення самого поняття «соціалізація». Тому у сучасній науковій літературі існує досить широкий набір визначень «соціалізації», які різняться залежно від розуміння їхніми авторами сутності й структури особистості як психосоціогенної істоти. Більшість визначень цього поняття містить загальне положення про те, що сутність соціалізації полягає у засвоєнні індивідом соціального досвіду, але розуміння змісту цього досвіду, його структури, засобів і порядку засвоєння істотно відрізняються. Отже, «соціалізація» (від лат. *socialis* – суспільний) – це «процес, через який безпорадне маля поступово перетворюється на особу, яка розуміє і саму себе і довкілля, набуває знань і навичок, притаманних культурі, в якій він (або вона) народився» [5, с. 42]; «процес інтеграції індивіда у суспільство, у різноманітні типи соціальних спільнот (група, соціальні інститути, соціальна організація) шляхом засвоєння ним елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються соціально-значущі риси особистості» [14, с. 194]; «процес розвитку людини як соціальної істоти, становлення її як особистості» [6, с. 236-237]; «процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків і відносин» [11, с. 364]; «процес засвоєння індивідом знань, досвіду, норм і цінностей, включення його до системи соціальних зв'язків і відносин, необхідних для його становлення і життєдіяльності в даному суспільстві» [15, с. 43]; «способи формування умінь і соціальних установок індивідів, які відповідають їх соціальним ролям; процес становлення особистості, навчання і засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, зразків поведінки, притаманних певному суспільству, соціальній спільноті, групі» [18, с. 474].

Соціалізація особистості відбувається під впливом певних чинників, спробу класифікації яких здійснили Н. Черниш, А. Мудрик, Н. Волкова та ін. Зокрема, Н. Черниш виділяє такі чинники соціалізації:

- сукупність ролей і соціальних статусів, що їх суспільство пропонує людині;
- соціальні спільноти, у межах яких індивід може реалізувати певні соціальні ролі і набути конкретного статусу;
- система соціальних цінностей і норм, які домінують у суспільстві і успадковуються молодими поколіннями від старших;
- соціальні інститути, які забезпечують виробництво і відтворення культурних зразків, норм і цінностей та сприяють їх передаванню і засвоєнню;
- загальну ситуацію в країні, яка може коливатися від жорсткого запрограмованого процесу формування нормативного чи ідеального типу особистості до переважання стихійності суспільних впливів на індивіда [18, с. 197].

Натомість А. В. Мудрик групує фактори, що впливають на соціалізацію, виокремлюючи: макрочинники (космос, планета, етнос, суспільство, держава); мезочинники (місто, село, місцевість, регіон, засоби масової інформації, приналежність до певної субкультури); мікрочинники (сім'я, клас, друзі, школа, сусіди, ровесники, приватні державні організації) [12, с. 41]. А Н. Волкова пов'язує чинники соціалізації з довкіллям, відповідно класифікуючи їх як мега-, макро-, мезо-, мікросередовище [4, с. 39].

Шлях соціалізації людини – це та життєва путь від народження до старості, від системи із зародковими елементами свідомості до системи з розвиненою свідомістю та

самосвідомістю. Існують певні розбіжності у визначенні тривалості процесу соціалізації. Деякі науковці вважають, що він триває все життя, інші, особливо представники школи психоаналізу, – що лише у дитинстві, а деякі – що у дитинстві, підлітковому віці та юності, тобто охоплює період підготовки до активного входження індивіда у систему соціальних інституцій суспільства. Одним із перших описав соціалізацію як процес, що триває все життя, О. Г. Брім-молодший. На його думку, соціалізація дорослих спрямована на зміну поведінки у новій ситуації, тоді як у дітей акцент робиться на формування ціннісних орієнтацій [1, с. 62].

Ближчими до нашого розуміння процесу соціалізації є «еволюційна» концепція, запропонована американським соціальним психологом Е. Еріксоном, та «адаптивно-розвиваюча» концепція М. П. Лукашевича. Так, Е. Еріксон вважає, як вже зазначалося, що індивіду як у дитинстві, так і в дорослому віці доводиться долати складні, іноді критичні ситуації, що закономірно виникають на його життєвому шляху і мають специфічний характер на кожному етапі (стадії). Долаючи ці критичні ситуації (стадії) успішно, індивід збагачується новим соціальним досвідом і переходить до наступної стадії. Якщо соціалізація на якій-небудь стадії не відбулася (не вдалося розв'язати головну на цій стадії проблему індивіда) або вона відбулася частково, то це негативно впливає на подальші стадії та на соціалізацію загалом [13; 19].

Для нормального життя в інституціонованому й ієрархічному суспільстві людина має бути соціалізованою, тобто в неї повинен сформуватися та запрацювати механізм самосвідомості, здатний пов'язувати спадкові біо- та психогенні й набуті соціогенні потреби в коротко- й середньотривалі та стратегічні довготривалі програми життєдіяльності щодо задоволення цих потреб за умови дотримання моральних і правових норм стосовно інших суб'єктів. Для реалізації таких програм, особливо стратегічних, критеріями яких є самореалізація, особистість має здобувати знання, виявляти волю й толерантність, керуватись у своїх діях совістю, порівняно самостійно приймати рішення і відповідати за їх наслідки, тобто бути суб'єктом міжособистісної діяльності. У процесі соціалізації особистості з розвитком культури й цивілізації дедалі більшу роль відіграють цілеспрямовані форми впливу на людину порівняно зі стихійними, а навчання і виховання розглядаються як механізми та засоби цілеспрямованої соціалізації [8-10].

Соціальність людини, розглянута з огляду на ті властивості і якості, що є у числі обов'язкових вимог до неї з боку конкретної соціально-економічної системи, проявляється у функціонуванні соціально-історичних типів. Жодне суспільство не могло б існувати, якби індивіди не засвоїли у процесі соціалізації певної одноманітності дій і вчинків, якби воно не впорядковувало поведінку багатьох індивідів у потрібному йому напрямку, формуючи у них певні спільні для всіх характерні риси.

Якщо розглядати соціальний тип особистості з огляду на його функції у суспільному процесі, то ця функція полягає, насамперед (як і у випадку цієї функції для індивіда) у тому, що, пристосовуючись до соціальних умов, людина розвиває у себе ті риси характеру, які спонукають її хотіти діяти саме так, як їй доводиться діяти. Соціальний характер інтеріоризує зовнішню необхідність, перетворює її на внутрішні спонуки і тим самим мобілізує людську енергію на виконання завдань певної соціально-економічної системи.

Отже, важливим питанням теорії соціалізації є питання соціального типу особистості. Для чого потрібна типологія особистості? Точну відповідь на це запитання дав К. Юнг. На його думку, типологія – це, по-перше, критичний інструмент дослідження; по-друге, помічник у розумінні широкого різноманіття індивідів і ключ до фундаментальних відмінностей у психологічних теоріях; по-третє, суттєвий засіб для

визначення «особистісного» рівня практичного психолога, для уникнення серйозних помилок при роботі з пацієнтами [20, с. 147].

Проблема соціального типу особистості – предмет дослідження психології, філософії, соціології, історії, етнографії, культурології та ін. Найактивніше цим займається психологія, в якій соціально-історичний тип особистості визначається поняттям «соціальний характер».

Класичним досягненням психології стала типологія соціальних характерів, створена 1947 р. у США Е. Фроммом. Він визначив поняття «соціальний характер» як «специфічну форму людської енергії, що виникає в процесі динамічної адаптації людських потреб до певного способу життя в певному суспільстві. За своїм змістом соціальний характер визначає думки, почуття, дії, світогляд тощо, які є загальними для більшості людей конкретної суспільної спільноти».

Е. Фромм був не першим серед дослідників цієї тематики, але однак йому належить пріоритет творенні цілісної концепції типології соціальних характерів. Найбільш чітко його концепція соціальних характерів особистості викладена у праці «Втеча від свободи» [16]. Формулюючи свої ідеї, він визначив соціальний характер як сукупність рис, що є спільною для більшості членів конкретної групи. У соціальний характер входить лише та сукупність рис, що властива більшості членів соціальної групи і виникла в результаті спільних для них переживань і однакового способу життя.

Тема соціального типу особистості активно розробляється й у вітчизняній науці. У радянський період опубліковано чимало праць, присвячених характеристиці радянського типу особистості. Серед психологів тему «радянського» типу особистості найактивніше розробляв М. Д. Левітов. У 1956 р. вийшла його праця «Вопросы психологии характера», яка потім декілька разів перевидавалася до 1969 р. під назвою «Психология характера» [7]. У цій праці, присвяченій дослідженню характерів старшокласників, концепція характеру розкривається як змістовий і суспільно значимий компонент ос, змістом спрямованості, основою якої є світогляд людини.

Широке визнання здобула концепція типів соціальних характерів російського вченого Б. С. Братуся [3]. У рамках своєї концепції учений виділяє: а) етнопсихологічний тип особистості в російській літературі; б) соціально-психологічний тип особистості в радянській культурі; в) психосоціальний тип періоду перебудови суспільства, тобто сьогодення. Ці три типи соціальних характерів розглядаються в аспекті моралі й моральності.

Психологічними засадами соціальних типів особистості у Б.С. Братуся є типовий спосіб ставлення до іншої людини, до інших людей і до самого себе, який переважає в особистості. Саме домінуючий спосіб ставлення до себе й іншої людини є найважливішою характеристикою соціального типу особистості. Виходячи з цього критерію, учений виділяє декілька рівнів у структурі особистості.

Перший рівень – егоцентричний. Він визначається прагненням лише до власних зручностей, вигоди, престижу. Ставлення до себе тут як до одиниці, самоцінності, а до інших – споживацьке і залежить від того, допомагає інший особистісному успіху чи ні.

Якісно інший рівень – групоцентристський. Людина, яка прагне до цього рівня, ідентифікує себе з якоюсь групою, і ставлення її до людей залежить від того, входять ці інші до його групи, чи ні. Група може бути будь-якою (сім'я, нація). Якщо інший входить до цієї групи, він володіє якістю самоцінності (групоцінності, бо має цінність не сам по собі, а за своєю приналежністю до групи).

Наступний рівень – просоціальний, або гуманістичний. Для людини, яка досягла цього рівня, ставлення до іншого уже не визначається лише тим, належить він до певної групи чи ні. Просоціальний рівень характеризується внутрішньою смисловою спрямованістю людини на досягнення таких результатів, які принесуть таке саме благо

іншим. Як уважає Б. С. Братусь, російська культура визначалася домінуванням егоцентричних установок. Вона прагнула до створення і реалізації в людині духовного, есхатологічного рівня як головного, визначального її морального образу.

Радянська культура всією могутністю тоталітарної системи формувала інший тип особистості – групоцентристський. Головними були клас, партія, комуністичне суспільство, а все, що навколо, – вороги, проти яких можливі будь-які засоби боротьби. Радянська епоха сформувала не тільки групоцентристську орієнтацію суспільства й особистості, а й, відповідно, групоцентристські внутрішні, часто неусвідомлювані настанови.

В сьогоденні багато предметів і символів, які пов'язані з цими настановами, виявилися дискредитованими, втратили колишню привабливість. Предмети зникли, а настанови залишаються, бо вони мають більшу інерцію і не змінюються раптово внаслідок зовнішніх причин.

І справді – зараз ми спостерігаємо, здавалося б, різку, кардинальну перемену символів і захоплень, однак за своєю внутрішньою суттю, за смыслом особистісних настанов, що їх породили, вони залишаються колишніми. Психосоціальний тип особистості сьогодення, періоду трансформації суспільства описано Б. С. Братусем через характеристику посттоталітарного суспільства і відповідного йому типу культури.

Соціальний тип особистості – це результат динамічної адаптації людської природи до суспільного устрою. Як конкретно-історичне втілення певного етапу розвитку людства, соціальний тип особистості змінюється в ході історії. Кожна культура, кожен тип суспільства створює свій тип особистості. В часи історичних змін, зміни суспільного ладу звичні зразки поведінки міняються. В часи швидких змін спосіб життя людини починає розходитися зі зразком поведінки, прийнятим у суспільстві як норма. Виникає масове відхилення від «норми». Традиційний склад характеру (соціальний тип) ще існує, але виникають нові економічні умови, в яких колишні нормативні риси особистості стають непотрібними. Люди прагнуть діяти відповідно до свого складу характеру, але їхня поведінка або заважає досягненню економічних цілей, або вони просто не в змозі діяти згідно зі своєю „природою”.

Це можна проілюструвати на такому прикладі. В умовах ринкової економіки такі особистісні риси характеру як обережність, довірливість, поміркованість, що традиційно вважаються позитивними, в сучасному бізнесі втрачають свою цінність на противагу таким, як ініціативність, здатність до ризику, агресивність тощо. Ті риси характеру, які були свого часу пристосовані до колишніх соціальних умов, у нових умовах не відповідають потребам людини. Економічний розвиток відбувається швидше, ніж розвиток характеру, і розрив між еволюцією економічною та еволюцією психологічною призводить до того, що в процесі звичайної економічної діяльності психологічні потреби вже не задовольняються. Але ці психологічні потреби існують, і треба шукати інші способи їх задоволення.

За таких умов виникають перехідні типи соціального характеру. Найбільш повно і точно такий соціальний тип можна характеризувати як перехідний потребо-мотиваційний стан. Це той стан, у якому є бажання, прагнення, потреба, але немає стійкого визначеного предмета, що їх задовольняє, тобто немає визначеного шляху життєдіяльності. Людина в такому стані ще може сказати про те, чого вона не хоче, але не про те, що їй справді потрібно. У неї немає образу цілого, немає образу відсутньої половини, прагнення до з'єднання, оволодіння якою повинно стати основою, знаком, символом її осмисленої діяльності.

Цей перехідний стан обумовлено, з одного боку, підсвідомим засвоєнням архетипів старого суспільства, яке перебуває в агонії, а з іншого – новим суб'єктивним

життєвим простором з його новими прагненнями, домінуючими інтересами, цінностями та їх значеннями. Поряд зі старим світом народжується нова, не зовсім сформована культура. «Ринок», як соціально-економічна альтернатива старого світу, породив психологічний феномен, відомий як «ринкова орієнтація характеру». Характеристику останнього дав Е. Фромм у своєму аналізі типів соціального характеру. Характеризуючи ринкову орієнтацію, він наголошує на значенні в ній «особистісного ринку», який інтенсивно розвивається в нашій дійсності [16]. Суть особистісного ринку полягає в тому, наскільки добре людина вміє подати себе.

Отже, перехідний тип соціального характеру – це тип, який перебуває в стані вибору між ринковою орієнтацією і архетипами старого суспільства. Одночасне існування в сьогоденні багатьох пластів цінностей, жоден з яких не є чітко структурованою нормативною моделлю, ускладнює ситуацію вибору та прийняття соціальних норм, і загалом процес соціалізації.

Говорячи про такий перехідний стан, у якому формується новий соціальний тип особистості, К. Хорні відзначає два його показники: ригідність реагування; розрив між можливостями людини і їх реалізацією [17]. Ригідність реагування – це відсутність тієї гнучкості, яка дозволяє людям реагувати різними способами на різні ситуації. Розходження між потенційними можливостями людини, її обдаруваннями та її реальними життєвими досягненнями сприяє підтриманню перехідного потребо-мотиваційного стану як захисного механізму в умовах несприятливого для неї способу життя.

Такий перехідний стан потребує нової «техніки існування», сутність якої полягає в тому, що планування діяльності в соціальній сфері вимагає від особистості, по-перше, врахування швидких темпів змін соціальної реальності, а по-друге, високої особистісної толерантності до невизначеності [2]. Така «техніка існування» передбачає розгляд соціалізації особистості як її ресоціалізації, як процесу, в результаті якого формується вміння орієнтуватися у непередбачуваних ситуаціях. Зміна умов буття ставить перед особистістю низку проблем щодо освоєння нових інструментальних технік взаємодії з новою конкретно-історичною дійсністю.

Історичну зміну різних соціально-історичних типів особистості можна розглядати як результат соціалізації у філогенетичному плані. Мірою соціальності людини є ті конкретно-історичні риси особистості, які виникають у неї за певних соціально-історичних умов і виражають загальне, повторюване у колективній діяльності. Ця конкретно-історична міра соціальності людини, зумовлена конкретним моментом історії та пов'язаною із цим моментом структурою діяльності особистості, втілена у соціально-історичному типі особистості. Набуваючи властивостей, адекватних соціально-історичному типу особистості, який є логічним і загальним вираженням соціальності людини на певному відтинку історії, індивід стає зрілою особистістю. Отже, показником зрілості індивіда є формування його як соціального типу особистості. Соціалізація полягає не в тому, що народжена біологічна істота стає істотою соціальною, а в тому, що дитина, засвоюючи соціально-історичний досвід попередніх поколінь, стає людиною дорослою, тобто соціалізованою, сформованою як певний соціальний тип особистості.

Соціально-історичний тип особистості, що є узагальненим образом людини певного історичного часу, в якому втілилися результати соціалізації, що відобразила вимоги конкретного суспільства до особистості, може розглядатися як своєрідна модель соціалізованості особистості конкретного суспільства. У цьому сенсі можемо говорити, що поняття «соціалізованість» збігається з визначенням категорій «соціальний тип особистості», в якому втілено міру соціальності, якої набуває індивід у ході соціалізації. Ця міра соціальності потрібна людині, щоб адаптуватися до культури суспільства. Дослідження проблеми типології особистості в такому плані має практично-виховне

значення. Типові риси особистості, являючи конкретно-історичну міру її соціальності, виконують функцію норми і патології соціальності індивідів. Не можна не погодитися в цьому плані з тим, що приналежність людини до певного соціального типу, накладаючи певний відбиток на характер людини, водночас зобов'язує, змушує її в силу внутрішньої логіки групових інтересів і психології поводитися саме так, а не інакше. Функція виховання полягає в тому, щоб підготувати індивіда до виконання тієї ролі, яку йому доведеться грати в суспільстві. Виховання має сформувати характер індивіда так, щоб він наближався до соціального характеру, щоб його власні прагнення збіглися з вимогами його соціальної ролі. Таким чином, соціально-історичний тип особистості є не тільки результатом соціалізації, що розглядається у філогенетичному плані, але й також засобом соціалізації індивіда, що розглядається в онтогенезі. Тому правомірно стверджувати, що основне призначення соціалізації індивіда в онтогенетичному плані полягає у формуванні індивідів як соціальних типів особистостей. У моделі типу особистості ніби втілене замовлення суспільства на конкретні соціальні якості в реальній людині, що становлять конкретну міру її соціалізованості. Ця міра здійснюється з різним ступенем повноти, але кожне суспільство прагне до найповнішого втілення в кожному індивідові рис соціально-історичного типу особистості.

Висновок. Соціальний тип особистості – це характеристика особистості з боку соціально значимих її компонентів, тобто таких якостей, які є спільними для більшості людей певної соціальної спільноти (усереднений характер певного суспільного ладу) і зумовлені обов'язковими вимогами до неї зі сторони конкретної соціально-економічної системи.

Соціальний тип особистості виконує функцію «зразка», «норми» поведінки, а також матриці, на основі якої формуються індивідуальні риси особистості певної соціально-історичної епохи.

Модель соціального типу особистості виступає засобом визначення рівня соціалізованості людини, а також критерієм дорослості.

Соціальний тип особистості – історичне явище, що виникає та змінюється у процесі динамічної адаптації людських потреб до певного способу життєдіяльності.

В умовах трансформації суспільства, коли одночасно співіснують нове і старе, формується новий соціальний тип особистості, для якого характерним є, з одного боку, підсвідоме засвоєння архетипів старого суспільства, що вже відмирає, а з іншого – нових цінностей, інтересів, що зумовлені новим життєвим простором.

Одночасне існування багатьох цінностей, жодна з яких не є чітко структурованою нормативною моделлю, утруднює ситуацію сприйняття соціальних норм, ускладнюючи процес соціалізації. Такі умови вимагають нової «техніки існування», сутність якої полягає в тому, що планування діяльності в соціальній сфері вимагає від особистості, по-перше врахування швидких темпів змін соціальної реальності, а по-друге, високої особистої толерантності до невизначеності. Така «техніка існування» передбачає розгляд формування особистості як її ресоціалізації, як процесу, в результаті якого формується уміння орієнтуватися у непередбачуваних ситуаціях.

Закономірності формування соціального типу особистості необхідно враховувати в усіх ланках процесу цілеспрямованого виховання.

Список використаної літератури

1. Актуальні проблеми теорії і практики соціальної роботи на межі тисячоліть: моногр. / В. П. Андрущенко, В. П. Бех, М. П. Лукашевич, І. І. Мигович. – К. : УДЦССМ, 2001. – Кн. 1. – 344 с.
2. Анциферова Л. И. Психология повседневности: жизненный мир личности и «техника» её бытия / Л. И. Анциферова // Психологический журнал. – 1993. – № 2. – С. 3–17.

3. Братусь Б. С. Психология. Нравственность. Культура / Б. С. Братусь. – Москва : Изд-во МГУ, 1994. – 145 с.
4. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова. – Київ : Академія, 2001. – 616 с.
5. Гіденс Е. Соціологія / Е. Гіденс; пер. з англ. В. Шовкун, А. Олійник. – Київ : Основи, 1999. – 704 с.
6. Корнєв М. Н. Соціальна психологія / М. Н. Корнєв, А. Б. Коваленко. – Київ : Наукова думка, 1995. – 304 с.
7. Левитов Н. Д. Психологія характеру / Н. Д. Левитов. – Москва : Просвещение, 1969. – 424 с.
8. Лукашевич Н. П. Соціологія виховання / Н. П. Лукашевич. – Київ : МАУП, 1996. – 180 с.
9. Лукашевич Н. П. Соціологія освіти / Н. П. Лукашевич, В. Т. Солодков. – Київ : МАУП, 1997. – 192 с.
10. Москаленко В. В. Соціалізація особистості / В. В. Москаленко. – Київ : Вища школа, 1986. – 198 с.
11. Психологический словарь / под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – Москва, 1996. – 672 с.
12. Социальная психология личности в вопросах и ответах / под ред. В. А. Лабунской. – Москва : Гардерики, 1999. – 397 с.
13. Соціальна робота : навч. посіб. / В. П. Андрущенко, В. П. Бех, М. П. Лукашевич, І. І. Мигович. – Київ : ДЦССМ, 2002. – Кн. 2. – 372 с.
14. Соціологія / за ред. В. Г. Городяненка. – Київ : Академія, 2002. – 544 с.
15. Соціологія : короткий соціологічний словник / під заг. ред. В. І. Воловича. – Київ : Український Центр духовної культури, 1998. – 736 с.
16. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм. – Москва : Прогресс, 1990. – 328 с.
17. Хорни К. Невротическая личность нашего времени / К. Хорни; под ред. Г. В. Бурменской. – Москва : Прогресс, 1993. – 480 с.
18. Черниш Н. Соціологія / Н. Черниш. – Львів : Кальварія, 2003. – 544 с.
19. Эриксон Э. Г. Идентичность, юность и кризис / Э. Г. Эриксон. – Москва, 1996. – 352 с.
20. Юнг К. Г. Психологические типы / К. Г. Юнг. – Москва, 1995. – 236 с.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2015 р.

T. Z. Harasymiv

CURRENT UNDERSTANDING OF THE SOCIAL PERSONALITY TYPE

The article deals with socio-historical nature of personality, its formation and development through individualization and actualization of social relations, it shows ways of socialization in a historical as well as contemporary context, highlights the basic issues of personality formation as interpreted by representatives of sociological schools and directions given consideration to the philosophical tradition of studying a man.

Social personality type is a characteristic of the individual on the part of its socially important components, i.e. those qualities that are common to most people of a particular social community (typical nature of a particular social system) and are caused by mandatory requirements on the part of a particular socio-economic system.

Social personality type is a «model», «norm» of behavior as well as the matrix, which serves as the basis for the formation of individual personality traits of a particular socio-historical era.

The model of social personality type is a means to determine the level of the person's socialization and the criterion of adulthood.

Social personality type is a historical phenomenon that emerges and changes in the process of dynamic adaptation of human needs to a certain way of life.

Under the conditions of transformation of society, when the new and the old simultaneously coexist, a new social type of personality is formed, which is characterized, on the one hand, by unconscious assimilation of archetypes of the old society that is already dying, and on the other hand by the new values, interests, brought about by the new life space.

The simultaneous existence of many values, none of which are clearly structured regulatory model complicates the perception of social norms, making the process of socialization more difficult. These conditions require new «technique of existence», which means that planning activities in the social sphere requires from a person, firstly taking account of rapid changes in social reality, and secondly, high personal tolerance of uncertainty. This «technique of existence» involves consideration of personality formation as its re-socialization, as a process which results in the formation of the ability to navigate unpredictable situations.

The regularity of social personality type formation must be considered at all levels of the focused education process.

Key words: *human, personality, individuality, socio-natural determinants of personality formation, civilized paradigm.*

УДК 34:339.543(045)

М. Дела

ТАМОЖЕННОЕ ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВО В ПОЛЬШЕ

Есть немного факторов, которые оказывают столь же положительное влияние на взаимные отношения между странами, как билатеральная торговля. Двусторонние преимущества экспорта и импорта товаров смягчают спорные вопросы и стимулируют народы к укреплению сотрудничества, отдаляя политические и военные конфликты. Международная торговля, однако, обусловлена многочисленными таможенными правилами, незнание которых может серьезно усложнить взаимное сотрудничество. В такой ситуации помощь оказывают специализированные субъекты - таможенные агентства, которые помогают импортерам и экспортерам осуществлять необходимые действия для таможенного органа. Автор подробно раскрывает таможенные правила Европейского Сообщества, а также правила польского таможенного законодательства, касающиеся представительства по таможенным вопросам. Он анализирует различные типы такого представительства, способ предоставления доверенности, последствия ее предоставления на уровне публичного и частного права. Кроме того, характеризует профессию таможенного агента, его квалификации, полномочия, обязанности и ответственность. Указывает при этом на риск, который несет доверитель в случае ошибок, совершенных представителем.

Ключевые слова: *таможенное представительство, таможенный агент, таможенное агентство.*

Постановка проблемы. Деятельность субъектов, занимающихся импортом и экспортом, связана с необходимостью ориентации в таможенных правилах и процедурах. Это, в свою очередь, требует наличия специальных знаний и частых контактов с таможенной администрацией. Помощь в данном случае оказывают таможенные агенты и таможенные агентства - субъекты, профессионально занимающиеся представлением интересов предпринимателей в таможенных органах. Благодаря их действиям импортеры и экспортеры получают профессиональную поддержку, облегчающую им осуществление эффективной деятельности, что в свою